

VARGA ENDRE: KÖTSZEREK A SZABADSÁGHARCBA¹

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet és a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár munkatársai, Gazda István vezetésével
Közreműködött: Kapronczay Károly és Szállási Árpád**

A zászlóaljok főorvosai gondoskodtak pihenés, táborozás és menetek idején csapattestük egészségügyeiről. Ütközetek alatt ők s alorvosaik látták el a csapatparancsnokok által kirendelt katonák segítségével – egészségügyi csapatok még nem voltak – a sebesülteket az első kötéssel s a készen tartott szekereken a segélyhelyről – a löfegyverek rövid hordtávolsága megengedte, hogy a segélyhelyek a harcoló vonalak közvetlen közelébe előrevitessenek – hátra küldték azokat az ideiglenes tábori kórházakba,² hol őket a hadosztály rendező főorvosa vette át. Ez gyűjtötte itt össze a hadosztály sebesültjeit és betegeit s szállíttatta ismét hátrább a hadtestnek már rendesebb ápolást nyújtó mozgó tábori kórházaiába, honnan azok a lehetőség szerint tovább küldettek a mögöttes országrész állandó tábori kórházainak.³ A sebesültek útja tehát az arcvonaltól a belső területekig lényegében a maihoz hasonló volt, a szállítás azonban természetesen sokkal nehezebben történt. A több kényelmet nyújtó hajót (gőzhajót) ritkán lehetett igénybe venni, a szállítás – egyéb eszköz hiányában – nagy távolságokra is csak fogatolt járművekkel eszközölthetett, s minthogy még hozzá a magyar hadsereg (éppúgy mint a császári) nem rendelkezett elég e célra készült ún. tábori szekérrel, kirendelt parasztszekereket kellett igénybe venni. A kocsi aljába helyezett szalmán egymásra zsúfolt betegek és sebesültek – ahogy az pl. Pettenkofen képein látható – kitéve az idő viszontagságainak s a szekér rázásának, a hosszú utak után kétségtelenül lényegesen rosszabbodott állapotban érkeztek meg rendeltetési helyükre.⁴ (...)

Lényegesen könnyebb volt a kötszerek megszerzése, minthogy az ehhez szükséges vászonanyag elegendő mennyiségben rendelkezésre állott. E téren igen nagy szerep jutott az adományoknak. Az ország széles rétegeit átjárt lelkesedés, a sebesültek sorsa iránt megnyilvánult részvét hatása alatt főleg a városi lakosság, a művelt osztályok hölgyei buzgón készítették a (kötőgyapot szerepét betöltő) tépést s a különböző sebkötő pólyákat. A harc kezdete óta tömegesen futottak be a városi nőegyletek s a most mindenfelé alakuló „beteg vitézeket gyámolító nőegyletek”, iskolák, kaszinók, olvasóegyletek, egyházak stb. által előállított s a városi és

¹ Forrás: Varga Endre: Az 1848–49. évi magyar hadsereg egészségügyi szervezete. In: Károlyi Árpád Emlékkönyv. Bp., 1933. Sárkány-Nyomda. pp. 575–576, 585–586.

² A sebesültek első orvosi kezeléséről, a segélyhelyről stb. mondottakra nézve lásd: Hadügyminisztérium egészségügyi osztálya (továbbiakban: eü. o.) 1849:1347. sz.; VII. hadt.: 49. sz.; középponti hads.: 22. sz. Görgey Arthur: Görgey Arthur: Életem és működésem Magyarországon az 1848. és 1849. években. Ford. németből: id. Görgey István. Bp., 1911. 1. köt. p. 155, 174., és 2. köt. p. 329.

³ A sebesültek útját az ideiglenes tábori kórházaktól az állandó tábori kórházakig mutatják pl.: eü. o. 1849:480. sz.: középponti hads.: 1., 19. és 53. sz. stb.

⁴ Pettenkofennek, ki a magyar szabadságharcról közvetlenül a hadszíntereken szerezte benyomásait s egyébként is megbízható forrásnak tekinthető, 14 ily tárgyú képe van (akvarell, olaj, litográfia; készültek az 1849–69. években) Lásd Arpad Weixlgärtner: August Pettenkofen. Wien, 1916. 1–2. köt. és Művészet, 1905. p. 385. – A sebesültszállításra vonatkozólag lásd még: Országos Honvédelmi Bizottmány (továbbiakban: OHB) 1848:1162, 1848:1460, 1848:1500. sz.; eü. o. 1849:2471, 1849:2568. sz.; Mészáros Lázár Emlékiratai. (Sajtó alá rend.: Szokoly Viktor). 2. kiad. 2. köt. Bp., 1881. p. 297.

megyei hatóságok, lelkészek, kormánybiztosok, rendőri hivatalok, katonai parancsnokságok stb. által összegyűjtött kötszerek, részint közvetlenül a környéken állomásozó csapatok és kórházak főorvosaihoz, részint a központi hatóságokhoz: az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz, a Hadügyminisztériumhoz, a főápolónőhöz, a ruhabizottmányhoz, az álladalmi rendőrség központi igazgatóságához stb. Ez önkéntes adományokon kívül a Hadügyminisztérium, illetőleg ennek szervei vásárolták is állandóan a pénzért felajánlott, házi gyártmányú kötözőszereket, ilyenek nagyobb tételekben való szállítására cégekkel is szerződéseket kötöttek, sőt az akadálytalan ellátás biztosítására Flór 1849 elején Nagyváradon katonai kötszer- és műszergyárat is létesített, melynek termékei április első felében kerültek forgalomba.

A különböző eredetű s különböző helyekről különböző hatóságokhoz befutott kötszerek azután – éppúgy, mint a mindenféle kórházi felszerelési cikkek – a debreceni ruharaktárban, vagy a nagyvárad központi ruhabizottmány raktáraiban tároltattak; innen osztotta ki azokat – a gazdasági osztály útján – az egészségügyi osztály (a gyógyszerellátás menetéhez hasonlóan) az állandó tábori kórházaknak és a mozgó hadseregek törzsorvosainak, illetőleg ezeken át (de nem ritkán közvetlenül is) a mozgó tábori kórházaknak és a csapatok főorvosainak.⁵

Természetesen, e kötözőszerek (bár „tisztá vászonból” készültek) nem feleltek meg a higiénia modern követelményeinek s a tábori kórházak ápolójainak magas halálozási arányszáma, azok az esetek, amikor egyszerű végtagsérüléssel kórházba szállított katonák is hamarosan a halottak rovatába kerülnek, bizonyára nemcsak a sebészet fejletlenségének, hanem egyenlő mértékben a kevésbé steril kötözőszerek miatt beállott fertőzéseknek voltak a következményei. Ekkor azonban Lister korszakalkotó felfedezései, az antiszeptikus sebkezelés s az antiszeptikus kötözőszerek megismerése előtt, a világ egyetlen hadserege sem rendelkezett még megbízhatóan higiénikus kötözőszerekkel, s a sebek fertőződése minden háborúban elvégezte pusztító munkáját. A halálozásról mondtak tehát nem csökkenthetik Flór teljesítményének értékét, ki olyan kötszerekkel, amilyenekkel a maga korában megszerezhetett, a gondjaira bízott hadsereget mindig ellátta.

⁵ A magyar hadsereg kötözőszerekkel való ellátására nézve felhasználtuk: OHB 1849:5545.; Hadügyminisztérium (továbbiakban: HM) 1848:13. kf. 336. t. és 47. ki. 92. t. (az irat nincs meg, lásd a segédkönyvi bejegyzést); továbbá HM 1848:10997. sz. (Közlöny, 1848. dec. 31.), VII. hadt.: 86. sz.; ü. o. 1849:241, 1849:621, 1849:865, 1849:872, 1849:874, 1849:891, 1849:970, 1849:987, 1849:1530. sz. – A Közlönynek – főleg az 1849. évfolyamban – úgyszólván minden számában tekintélyes teret foglal el a beérkezett kötözőszer- és kórházi felszerelés-ajándékok nyugtázása, ezeket tehát fel nem sorolhattuk.